

Antologie de literatură română contemporană, traducere de Aron Gaal, Nemzeti Tankönyvkiado, Budapesta, 2009, 252 p.

Prezenta antologie de literatură contemporană, o carte de dimensiuni notabile, propune celor interesați, înainte de orice, o înțelegere corectă a literaturii române contemporane, care trebuie acceptată, așa cum ne sugerează și alcătuitoarea antologiei, ca o componentă „indisolubilă” a patrimoniului cultural-literar european. Iată de ce în aprecierea valorilor și a evoluției însăși a literaturii contemporane, spectaculoasă, ce-i drept, trebuie ținut cont de un adevăr fundamental: că această literatură românească a suportat și suportă încă consecințele marginalizării prin raporturile produse asupra-i de-a lungul timpului și fixarea apriori într-un spațiu cultural marginal și puțin interesant în Europa, în general, și în Ungaria, în particular.

Ceea ce trebuie reținut din această sumară trecere în revistă a culegerii de față este că munca în echipă, în acest caz, a dat roade. Traducătorul Aron Gaal, revizuit de Maria Gurzău și Karacsony Zsolt, sub redacția Rodicăi Muller (pentru limba română) și a lui Takacs Edit (pentru limba maghiară), realizează o selecție inedită și valoroasă. Ediția bilingvă a prezentei antologii, însoțită de un material audio atât în limba română cât și în limba maghiară, a apărut în cadrul programului de finanțare a editorilor străini pentru traducerea autorilor români TPS, al Institutului Cultural Român.

Prezenta antologie se vrea a fi un florilegiu în sensul literal al cuvântului, care ascultă de criteriile estetice, care are un sumar variat ce include: poezii, piese de teatru, nuvele, eseuri, fragmente din romane. Autorii selecționați merită enumerați pentru a pătrunde mai bine sensul în care această selecție a fost ordonată: Adriana Babeți, Ana Blandiana, Daniel Corbu, Vasile Dan, Nichita Danilov, Gellu Dorian, Filip și Matei Florian, Gheorghe Grigurcu, Mircea Nedelciu, Mircea Petean, Ioan Pinte, Radu Sergiu Ruba, Cassian Maria Spiridon, Liviu Ioan Stoiciu, Lucian Vasiliu, George Vulturescu. Bineînțeles că acești scriitori nu acoperă marele număr de autori contemporani talentați (care depășesc acest număr, limitat de spațiul editorial), dar fără îndoială că acest efort lăudabil va continua din alte unghiuri posibile. Mobilul este entuziast din partea autorilor: a dovedi că România nu este doar țara lui Ceaușescu, țara celei mai mari minorități maghiare din jurul Ungariei, că această țară are o cultură și o literatură considerabilă, insuficient cunoscută.

O parte din autorii români au fost traduși și înainte, dar faptul ca traducerile sunt puține reprezintă o pierdere pentru cele două culturi. Deci această antologie are meritul de a însufleți sensibilitatea poetică, obligându-ne să ne punem mereu întrebarea despre ceea ce este și nu este literatura contemporană. Pentru autori, acești scriitori aparținând unor generații literare diverse au fost considerați ca reprezentativi pentru starea actuală a literaturii române contemporane. Această antologie se lasă traversată ca un fir roșu de frisonul existențial, de beția creatoare și vitală, de dragostea totală de frumos literar a autorilor. Așadar, *Antologia* se constituie ca un reper în cunoașterea spațiului spiritual românesc și implicit ca un instrument de lucru pentru cei interesați de evoluția scrisului românesc în ultimele decenii și, bineînțeles, ca o reușită a autorilor, demnă de toată atenția.

Această antologie este cea a unor meditații literare esențiale, care dau lumină și culoare vieții, căci literatura rămâne modul de expresie care convine cel mai bine cunoașterii lucrurilor esențiale: dragostea, moartea, credința, bucuria, nefericirea. Această antologie este interesantă, convingătoare și își atinge scopul său inițial, de a deschide porțile lumii culturii române, de a prezenta scriitori contemporani români care ne invită la interiorizare, care între

două culturi tradițional antagonice reușesc să fixeze punți de legătură esențiale: adevărul, ineditul și frumusețea universului comun, fie că este el cel cultural, fie cel uman în general.

Florin Ciobanu
*Universitatea Eötvös Loránd (ELTE), Budapesta
Ungaria*

Carmen DĂRĂBUȘ (coord.), **Străinul. Schiță imagologică**, Editura Universității de Nord/ Editura Ethnologica, Baia Mare, 2009, 404 p.

Cartea-proiect *Străinul. Schiță imagologică*, concepută ca un volum interdisciplinar de studii și întinzându-se pe 404 de pagini, examinează, în special, conceptele teoretice de identitate și alteritate. Cartea este împărțită în trei capitole, care reprezintă tot atâtea unități tematice, în funcție de metodologia adoptată de autori. Primul capitol cuprinde studii pe tema străinului în cultura tradițională, demonstrând că temele etnografice clasice, atunci când sunt integrate în astfel de volume interdisciplinare, capătă o dimensiune teoretică complet diferită.

Al doilea capitol, capitolul central al cărții, include articole pe teme antropologice, filozofice și sociologice, dintre care o importanță deosebită o au cele despre diasporă (de exemplu, despre românii din Banatul sârbesc și Canada și despre nemții din România). Îndreptându-și atenția asupra situației sincronice a comunităților respective, autorii reușesc să contureze magistral destinul comunității, grupului și individului, iar perspectiva *outsider*-ului oferă posibilitatea regândirii și reevaluării conceptualizării grupului și colectivității.

Ultimul capitol este format din articole pe tema percepției străinului, în special în literatura română veche și clasică, precum și studii de istorie literară, dar include și un articol despre imaginea străinului în literatura italiană contemporană.

Acest volum este rezultatul unei inițiative editoriale deosebit de importante, reușind să adune, la un singur loc, teoreticieni și istorici ai literaturii, precum și antropologi și sociologi din diferite țări europene, articolele cuprinse în volum fiind scrise în limbile română, germană și italiană. Cartea are o introducere semnată de coordonatoarea Carmen Dărăbuș, care, în partea finală a volumului, este tradusă în engleză, germană, italiană și franceză. Ca tot unitar, acest volum satisface cele mai înalte criterii științifice. Principalele calități ale cărții sunt actualitatea sa științifică și volumul impresionant (nu doar în sens propriu). Cartea se adresează unui cerc larg de cititori, practic din toate disciplinele umaniste, și, în ciuda faptului că o mare parte a contribuțiilor au ca temă cultura română în sens larg, volumul are o extraordinară deschidere europeană.

Biljana Sikimić
*Institutul de Balcanologie al Academiei Sârbe de Știință și Artă, Belgrad
Serbia*

Emanuela ILIE, **Basarab Nicolescu: eseu monografic**, București, Editura „Curtea veche”, 2009, 218 p.

Cea de-a doua ediție, revăzută și adăugită, a volumului *Basarab Nicolescu: eseu monografic* (București, Editura „Curtea veche”, 2009) trebuie să fi apărut dintr-o necesitate firească: aceea de a asigura o circulație mai bună cărții și de a răspunde interesului crescând

pe care îl suscită numele savantului român în țară. Dincolo de considerentele de strategie editorială, lucrarea rămâne importantă prin faptul că reprezintă prima monografie consacrată personalității complexe (sau „transdisciplinare”, dacă e să-i împrumutăm terminologia) a lui Basarab Nicolescu.

Că Basarab Nicolescu merita să devină subiectul unei asemenea lucrări este de la sine înțeles. Întrebarea este însă cine ar fi capabil de o asemenea întreprindere, una deloc facilă date fiind preocupările diverse, care depășesc granițele unui singur domeniu. Emanuela Ilie se achită cu bine de această sarcină, chiar dacă îi lipsește formația științifică necesară pentru a înțelege din interior conceptele esențiale ale gândirii nicolesciene. În ciuda acestui neajuns, autoarea reușește să evite capcane (deloc puține) în care ar fi putut intra și optează pentru o prezentare preponderent descriptivă. Astfel, într-un prim capitol, intitulat „Viața ca spectacol al inteligenței. Dinspre biografie...”, sunt expuse, ordonat, în manieră didactică, aspecte din biografia filosofului în măsură a-i contura profilul spiritual. Cu bună știință, universitara ieșeană eludează aspecte delicate din biografie, pretextând delicatețea: „S-ar spune, prin urmare, că biografiei lui Basarab Nicolescu i s-ar cuveni acordată o atenție sporită. Nu voi insista, totuși, pe amănunțele potențat intimiste, și nici pe datele psiho-mentale oferite sau doar sugerate de autorul în discuție pentru a-i descoperi vreo fantasmă inexistentă, vreun complex în zadar ocultat” (p. 14). Fără a fi un adept al biografismului și cu atât mai puțin al detaliilor picante, nu pot concepe înțelegerea trunchiată a unei personalități, care, la rândul ei, influențează percepția asupra operei. Viața tumultuoasă a unui Baudelaire sau Oscar Wilde nu obnubilează întru nimic astăzi meritele lor. Cu atât mai puțin în cazul unui Basarab Nicolescu, de a cărui existență nu știu să fie legate probleme, cu excepția hotărârii (deloc ușoară) de a pleca în exil. Dincolo de aceste precizări însă, trebuie observat un alt aspect, pe care însăși autoarea îl mărturisește: „... coordonatele biografice redate mai jos sunt selectate exclusiv din scriitura așa-zis «confesivă» a lui Basarab Nicolescu” (p. 15). În aceste condiții, în care intervin în mod inerent subiectivitatea și (auto)cenzura, care mai este rolul monografului? A primi datele direct de la sursă este, evident, un mod mai comod de a proceda, dar dacă fiecare scriitor (sau artist) și-ar redacta singur biografia, consemnând doar unele elemente și omițând altele, unde s-ar ajunge? Să ne imaginăm cum ar arăta profilurile unor Al. Macedonski, Nicolae Iorga, Henric Sanielevici, Eugen Barbu etc. dacă ne-am lua doar după scrierile lor cu caracter memorialistic sau confesiv... Din acest motiv, partea biografică a volumului de față sună mai degrabă a CV extins, fiind o prelucrare (curată, dar tot prelucrare) a ceea ce însuși Basarab Nicolescu socotește că merită cunoscut. Traseul său existențial se conturează, astfel, în punctele-i esențiale, în interdependență cu devenirea de peste ani și cu formarea unei personalități plurivalente, transdisciplinare.

Cel mai consistent dintre capitole se dovedește cel de-al doilea, „...Înspre operă. Treptele clarificării spre configurarea și validarea unui concept”, unde, cu mână sigură, sunt prezentate, în manieră descriptivă, cu puseuri analitice, cărțile savantului de origine română. În mod explicabil, accentul cade pe volumul debutului, *Ion Barbu. Cosmologia „Jocului secund”*, în care autoarea descifrează, în formă embrionară, idei forte în gândirea de mai târziu a fizicianului-filosof: „Înscierea lui Ion Barbu în universalitate, prin această superioară formă a umanismului matematic demonstrată, cu devotament nu doar principial, în prima carte a lui Basarab Nicolescu constituie și o temerară pledoarie *pro domo*, din care se va hrăni sensibilitatea gemelă a celei barbiene în cărțile sale viitoare” (p.43). Volumele următoare sunt abordate precaut, echilibrat, realizatoarea monografiei căutând să puncteze acele aspecte definitorii pentru gândirea și activitatea științifică a lui Basarab Nicolescu. Firesc, în centrul prezentării se află câteva concepte-cheie precum „transdisciplinaritate”, „terț inclus” sau „niveluri de Realitate”, paginile consacrate lor putând fi considerate o veritabilă introducere în opera gânditorului român. Fără a se aventura în interpretări sofisticate, Emanuela Ilie se ferește să dea verdicte, reușind să creioneze imaginea unei personalități impunătoare, cu preocupări diverse. Sprijinindu-se deseori pe textele comentate,

ea devine un intermediar între gândirea nicolesciană și cititor, pe care îl familiarizează cu dominantele activității sale științifice.

Promițător prin titlu („O chestiune controversată”), capitolul al treilea reia, de fapt, o problemă mult discutată în cultura română, aceea a identității etnolingvistice, pe care însuși Basarab Nicolescu o rezolvă tranșant, în răspunsul la un interviu luat chiar de Emanuela Ilie: „Sunt un scriitor european de limbă română, franceză și engleză. Opinia că nu este scriitor român cel care scrie în altă limbă decât în limba română mi se pare simplistă și chiar periculoasă” (p. 117). „Concluziile... de etapă” rezumă meritele lui Basarab Nicolescu în domeniul transdisciplinarității: „... cred că perfectă coerență, unidirecționarea ansamblului scriptural ca și închinarea întregii sale vieți demersului transdisciplinar pot convinge de necesitatea re-valorizării lumii în pragul secolului XXI. În definitiv, doar citite împreună, Biografia și Opera lui Basarab Nicolescu pot valida, prin ideea de sacrificiu total, resimțit ca un har, conceptul în care nu puțini văd speranța și, în orice caz, marea turnură a lumii actuale” (p. 121). Idee absolut corectă, care, însă, contrazice parțial tocmai modul în care este abordată biografia, dintr-o perspectivă unilaterală, aceea a datelor livrate chiar de Basarab Nicolescu.

Cele trei interviuri din capitolul al V-lea (realizate de Emanuela Ilie, Cassian Maria Spiridon și Luigi Bambulea) completează, în chip nimerit, imaginea omului și a operei, iar antologia din final constituie un corpus de texte utile, prin reprezentativitatea pentru ceea ce înseamnă activitatea prodigioasă a lui Basarab Nicolescu în gândirea contemporană, de la interpretările sale critice din tinerețe până la sintezele ultimilor ani. Lor li se adaugă referințe critice selectivă care confirmă interesul și aprecierile de care s-a bucurat, de-a lungul anilor, activitatea scriitorului.

Principalul merit al volumului rămâne acela de a stârni interesul cititorului în legătură cu personalitatea covârșitoare a savantului Basarab Nicolescu. Ceea ce constituie, sunt convingeri, și obiectivul major a acestei monografii. Cartea se citește cu ușurință, fiind o poartă către înțelegerea unui destin și a unei opere de o importanță pe care astăzi abia dacă o întrezărim. Se cuvin, de asemenea, făcute câteva observații în legătură cu unele scăpări de genul „ca cea a lui Basarab Nicolescu” (p. 15), „bine cunoscutul manifest” (p. 26), „ecuația ideatică complicată” (p.83), „că cercetările” (p. 85) sau „argumente de bun simț” (p. 87).

Fără pretenții de exhaustivitate, eseului Emanuelei Ilie i se potrivește o caracterizare făcută de ea însăși în „Cuvântul înainte”: „Cartea de față nu este nicio o operă de erudiție, nicio lucrare de vulgarizare a gândirii lui, întrucât însăși competența autorului e de găsit în altă parte... Pur și simplu, e vorba de o grilă personală, oferită de un om de cultură interesat de instaurarea contemporană a unei noi raționalități” (p. 11). Aș adăuga faptul că un asemenea volum echivalează cu un necesar act de (re)cunoaștere a valorilor spiritualității românești.

Adrian Jicu
*Universitatea „Vasile Alecsandri”, Bacău
România*

Georges NIVAT, **Le phénomène Soljénitsyne**, Paris, Fayard, 2009, 452 p.

D’abord, il faut remarquer l’intérêt constant du Georges Nivat, slaviste, professeur honoraire à l’Université de Genève, pour la culture et la civilisation russe en général et, en particulier, pour la personnalité et l’oeuvre d’Alexandre Soljénitsyne. Parmi ses livres consacrés à la culture russe sont: *Vers la fin du mythe russe: essais sur la culture russe de Gogol à nos jours* (1982), *Impressions de Russie* (1993), *Regards sur la Russie de l’An VI, considérations sur la difficulté de sortir d’un long despotisme* (1998), *Vivre en russe* (2007).

Georges Nivat est connu, aussi, comme traducteur d'Alexandre Pouchkine, Andreï Biély, Marina Tsvetaïeva, Joseph Brodsky et Alexandre Soljénitsyne – son préféré, comme on voit. C'est le professeur de Genève qui a traduit en français, en 1968, *Le pavillon des cancéreux* (en collaboration avec Alfreda et Michel Aucouturier, Lucile Nivat, Jean-Paul Sémon), puis, en 1972, le roman *Août quatorze: premier noeud* (en collaboration avec Alfreda et Michel Aucouturier, Jean-Paul Sémon) et aussi plusieurs récits soljénitsyens. De plus, G. Nivat écrit des nombreuses études sur Soljénitsyne et même des grandes oeuvres, comme celle que nous voulons présenter ici.

Dans la bibliographie occidentale, il y a plusieurs livres consacrés à Soljénitsyne (écrits de divers points de vue), parmi lesquels on mentionne : Georg Lukács, *Soljénitsyne* (1970) ; Pierre Daix, *Ce que je sais de Soljénitsyne* (1974) ; Olivier Clement, *L'Esprit de Soljénitsyne* (1974) ; Dimitri Panine, *Soljénitsyne et la réalité* (1976) – l'auteur de ce livre est un ami de l'écrivain russe, présent comme personnage dans le roman *Premier cercle* ; Luba Jurgenson, *Soljénitsyne et le destin russe* (1991). *Le phénomène Soljénitsyne* est le premier livre qui explore l'oeuvre soljénitsyenne dans son intégralité, mais il n'est pas le seul livre du Georges Nivat qui met en discussion cet écrivain. Le critique français écrite, d'abord, *Sur Soljénitsyne* (1974), puis la monographie *Soljénitsyne* (1980), qui est le point de départ (déclaré par l'auteur) pour ce nouveau livre ; donc, trente années plus tard, Georges Nivat travaille sur un nouveau livre, en gardant la structure, les titres des chapitres et même des fragments entiers. Le résultat final est un livre réécrit, qui a « avalé » l'autre. Ainsi, *Le phénomène Soljénitsyne* est une monographie actualisée, approfondie et plus ample, puisque l'oeuvre de Soljénitsyne n'était pas finie en 1980. G. Nivat corrige, complète et détaille « les repères », en utilisant les informations fournies même par l'écrivain russe ; de plus, ce nouveau livre est enrichi avec un index et une bibliographie actualisée. Les dix chapitres de l'« ancien » livre sont continués par autres cinq chapitres : *Repères* ; *Le cri et l'avalanche* ; *Polémiques* ; *Des continents de réel* ; *Clefs de voûte* ; *Le lutteur* ; *Athlète de Dieu* ; *Écrire russe* ; *Être russe* ; « *De l'autre rive* » ; *Un échec de génie* ; *Messianisme russe, messianisme juif* ; *Soljénitsyne juge de la littérature russe* ; *Prémices et fruits tardifs* ; *Le lutteur est parti... (Épilogue)*.

Comme on peut voir en regardant les titres de ces chapitres, G. Nivat veut extraire la signification globale de l'oeuvre soljénitsyenne, en examinant de divers paliers. Il identifie et analyse tous les aspects du « phénomène Soljénitsyne », c'est-à-dire l'homme et son oeuvre. L'homme est décrit par des termes comme « prophète », « moraliste », « lutteur » et « athlète de Dieu », dont le critique français parle en détail ; il souligne que « le rôle prophétique ne diminue pas l'écrivain en lui. La puissance « beethovénienne » de son art, de sa vision, de la densité spécifique de son texte est évidente » (p. 292). En ce qui concerne le rôle de moraliste, l'auteur affirme que Soljénitsyne est « l'homme de la ligne droite ». Ce trait de caractère a été compris par certains contemporains comme courage (donc digne d'admiration), mais par autres a été vu comme inflexibilité et égocentrisme (en provoquant l'inimitié). Pour G. Nivat, le lutteur Soljénitsyne représente une voix qui « a été le cri qui déclenche l'avalanche » (p. 72) et ce rôle est lié de l'autre – athlète de Dieu, révélé dans le volume de mémoires *Le Chêne et le Veau*, de quoi l'auteur considère que « c'est une expérience religieuse, voire mystique » (p. 221). L'oeuvre littéraire soljénitsyenne que Nivat met en discussion consiste en deux « cathédrales » d'écriture, *L'Archipel du Goulag* et *La Roue rouge*, les romans *Le Premier Cercle* et *Le pavillon des cancéreux*, les « miettes en prose », des nombreux récits (parmi lesquels se trouvent les ultra connus *Une journée d'Ivan Denissovitch* et *La Maison de Matriona*) et aussi les tardifs « récits en deux parties » ; en parlant de ceux-ci, Nivat réaffirme une idée exprimée dans la monographie *Soljénitsyne* : l'écrivain russe est un « maître des petites formes ».

Eu égard au caractère spécifique de l'oeuvre soljénitsyenne (les liaisons profondes avec la biographie de l'écrivain), G. Nivat choisit une « grille » interprétative (qui n'est pas

une simple technique de déchiffrement, mais une manière de penser) qui se rapporte à la genèse de l'oeuvre et se complète avec les jugements de l'auteur. L'interprétation réalisée par le critique français est, donc, un essai de relecture, effectué méthodiquement, dans la lumière de la double intégration (génétique et subjective), sans négliger les éléments textuels (le style, les tropes, les modalités poétiques et rhétoriques). Dans ce sens, G. Nivat identifie, conformément aux témoignages, les prototypes réels des différents personnages, les correspondants en plan fictionnel de Soljénitsyne même, les actions réelles, pour argumenter son importante idée en ce qui concerne le réalisme de Soljénitsyne : l'auteur russe est un « possédé par le réel », il manifeste une vraie « fièvre de réalisme », mais son réalisme est « surabondant et profondément immergé dans le *sens* ». Dans l'ensemble de cette oeuvre, le critique observe quelques éléments de résistance qu'il les nomme « clefs de voûte » : l'éthique, l'esthétique, la structure fondamentale spécifique de ses romans (l'oeuvre est ponctuelle, les « points nodaux » lui sont donnés par son expérience biographique ou ses recherches historiques) et « l'élévation », la clef de voûte de *L'Archipel du Goulag*. En regardant l'écriture soljénitsyenne, G. Nivat fait des observations notamment dans le chapitre *Écrire russe*, où il exprime l'idée générale que la syntaxe est « anacoluthique, toujours elliptique ; son parler est concis, et même vigoureux » (p. 231), observant, en même temps, que Soljénitsyne utilise fréquemment « une espèce ironique de métaphore » (p. 241).

Même si G. Nivat n'analyse pas en détail chaque texte soljénitsyen (ce qui est impossible, d'ailleurs, dans un seul livre), il réussit « regarder » l'oeuvre dans son intégralité et formuler des phrases mémorables, concentrées, claires et rigoureuses, comme celles sur *L'Archipel du Goulag*: « Par l'immensité du témoignage, la rigueur de son architecture, le souffle épique, la richesse de l'émotion, la force de l'ironie et, surtout, la lumière qui traverse ce sous-sol déshumanisé de notre planète, *L'Archipel* nous a imposé sa marque » (p. 73) ou sur le roman *La roue rouge*: « Le chantier est donc multiple : historien, romanesque, poétique, collation d'extraits de presse, portraits directs et indirects de leaders, prières, obscénités, charpie de réflexions de la foule » (p. 348) ou sur l'oeuvre soljénitsyenne en général: « L'ampleur de la sensibilité, appuyée sur la force poétique, l'ironie, une liberté d'écriture extraordinaire différencient l'oeuvre de Soljénitsyne des oeuvres russes contemporaines » (p. 293). Ce qui distingue Soljénitsyne, le rend unique dans la catégorie des écrivains (très nombreux) qui présentent l'univers concentrationnaire, c'est une nouvelle vision de l'humanité et un nouveau jugement moral, spirituel, surtout chrétien, qui donnent une idée fondamentale présente dans son oeuvre, celle du sacrifice.

Le phénomène Soljénitsyne paraît à la fin de la vie de l'écrivain russe, à la frontière de sa réception anthume et posthume. Les conclusions de Nivat indiquent une oeuvre qui transmet un message très fort et qui crée un niveau supérieur esthétique et éthique. Le livre de Nivat est écrit avec une passion inspirée par Soljénitsyne et son oeuvre. L'écriture de ce livre est expressive, explicite, les opinions sont fermes, la construction est rigoureuse ou, autrement dit, le niveau du commentaire se trouve au niveau de l'oeuvre soljénitsyenne. Comme Nivat même le reconnaît, l'admiration respectueuse l'a guidé, mais ne lui a rien dicté, donc son livre n'est pas un éloge sans fondements, mais une interprétation équilibrée, argumentée, lucide de l'oeuvre et, en même temps, un hommage au l'écrivain russe, après qui « reste la beauté de ce *surgissement* », la beauté de la lutte, comme Nivat souligne dans cet émouvant épilogue.

Cecilia Maticiuc
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România